

Nieuwsbrief Intelligentie bij K&J

2025 - nummer 1 (januari)

drs. Yaron Kaldenbach, GZ-psycholoog

versie/update: 10-02-2025

Deze gratis Nieuwsbrief is voor vakgenoten, die betrokken zijn bij intelligentiediagnostiek bij kinderen en jongeren. U wordt praktijkgericht geïnformeerd over vakinhoudelijke ontwikkelingen. Download de Nieuwsbrief via apollopraktijk.nl > 'Home' of 'Nieuws'. Verspreiding in ongewijzigde vorm is toegestaan. De Nieuwsbrief verschijnt onregelmatig en laagfrequent. Meld 'dead links'/evt. foutjes gerust.

U kunt zich kosteloos [Aanmelden](#) / [Afmelden](#) voor de Nieuwsbrief. Apollo Praktijk gaat zorgvuldig met uw gegevens om. In de [Privacyverklaring](#) leest u hier meer over.

Vorige Nieuwsbrieven gemist? Lees hier de laatste edities: [2025-1](#), [2022-1](#), [2019-2](#), [2019-1](#), [2018-1](#), [2017-3](#), [2017-2](#), [2017-1](#).

In deze Nieuwsbrief...

- 1) Update: IQ Scorehulp 1.20 (2025)
- 2) Nieuw: AVL Scorehulp (ADHD-vragenlijst)
- 3) Hoofdstuk 'Intelligentieonderzoek' in Handboek Psychodiagnostiek bij K&A
- 4) WISC-V: interview vertaalslag naar (behandel)praktijk en veel gemaakte interpretatiefouten
- 5) WAIS-5-NL in ontwikkeling
- 6) WISC-V Figuur Zoeken: strategie (demonstratie/instructie) & spontane correcties
- 7) WISC-V: aanvullende Non-Verbale Index incompleet?
- 8) WISC-V: nooit index-IQ's en TIQ weglaten bij een significant verschil
- 9) WISC-V: hoe lang minimaal in Nederland/Vlaanderen wonen?
- 10) WISC-V Rekenen: Fluid Redeneren of Werkgeheugen?
- 11) WISC-V (en andere tests): pas op met leeftijdsequivalenten!
- 12) Visueel ondersteunen: tekenen
- 13) Psycho-educatie IQ & NPO: poppetjesdiagram en brugmodel
- 14) ApolloPraktijk.nl: testnieuws, vakmaterialen, artikelen en 2e hands testverkoop/verhuur

1) Update: IQ Scorehulp 1.20 (2025)

De [IQ Scorehulp 1.20](#) is uit en te downloaden via de website of bovenstaande link. Het is de nieuwste editie van het gratis en onbeperkt te gebruiken Excelbestand, dat u helpt bij het scoren en analyseren van de meeste gangbare intelligentietests: de WAIS-IV, WISC-V, WNV, WPPSI-IV, RAKIT-2, SON-R 2-8 en de SON-R 6-40. Na het invoeren van scores volgen onder meer discrepantieanalyses op het niveau van de subtests en IQ's. Scores worden automatisch verwerkt in grafieken, die u eenvoudig via werkblad 'Rapport' naar uw rapport kopieert.

Wat is er veranderd in de 1.20-update?

In de IQ Scorehulp vindt u op werkblad 'Info' de uitgebreide updategeschiedenis, waarin u leest wat er allemaal is veranderd t.o.v. eerdere edities. Zo zijn in de IQ Scorehulp 1.20 bijv. gegevens toegevoegd waarin de WAIS-IV IQ's worden gekoppeld aan afgeronde onderwijsniveaus. Hierbij vindt u ook aanvullende informatie, die niet in de handleiding staat. Verder is er weer van alles verbeterd en zijn werkbladen m.b.t. verouderde tests (WISC-III, WPPSI-III en KAIT) verwijderd. De indeling van de grijze menuknoppen is hierdoor intuïtiever geworden, met in de rechterkolom alle tests.

Check regelmatig via onderstaande knop op werkblad 'Testleeftijd' of u in de meest recente versie werkt.

Controleer op Scorehulp updates

Op het [YouTube-kanaal](#) van Apollo Praktijk staat een [video tutorial](#) die u laat zien hoe u de IQ Scorehulp, met de WISC-V als voorbeeld, soepel en verantwoord gebruikt.

2) Nieuw: AVL Scorehulp (ADHD-vragenlijst)

De AVL (ADHD-vragenlijst) is al jarenlang een klassieker binnen de diagnostiek naar ADHD, waarbij we ouders en leerkrachten van kinderen (4 t/m 18 jaar) een korte vragenlijst laten invullen om te screenen op ADHD.

Op basis van de normering uit de meest recente handleiding (2018) heb ik een AVL Scorehulp gemaakt (Microsoft Excelbestand), om tijd te besparen en de kans op fouten te verkleinen. Nieuwsgierig? Lees het [informatiebestand](#) en bekijk de [trailer](#) (YouTube demonstratievideo) van minder dan 2 minuten. Zet de videokwaliteit op 1080p voor scherp beeld.

Mocht u de AVL al geautomatiseerd scoren (of zelfs afnemen) via bijv. Embloom, BergOp, RSP/Metrisquare, Diaweb, Therapieland, enz., bedenk dan dat dit u *per vragenlijst* een aantal euro's kost en u per kind vaak meerdere vragenlijsten laat invullen (door ouders en school). De AVL Scorehulp is onbeperkt te gebruiken voor een eenmalige aanschafprijs (nu tijdelijk ter introductie €50,-), waardoor u het al na onderzoek bij enkele kinderen heeft terugverdiend in tijd of kosten voor platforms waar u per afname bijv. €4,- tot €6,- betaalt.

Omdat de AVL Scorehulp ook testvragen bevat, mag ik deze helaas niet gratis en voor iedereen op de website zetten, zoals ik wel doe met de IQ Scorehulp en bijv. Scorehulpen voor de Bourdon-Vos, D-KEFS Trail Making Test en Color-Word Interference Test. De AVL Scorehulp is voor iedereen beschikbaar die de originele AVL-vragenlijst bezit (handleiding is niet nodig, zie [informatiebestand](#)).

Ik gebruik de AVL al jarenlang, maar heb me er pas echt in verdiept, toen ik deze Scorehulp ging maken. Ik ontdekte daarbij dingen die ik zelf nog niet wist en wat die ieder gebruiker wat mij betreft moet weten.

Verschillen tussen AVL en DSM-5 criteria

Omdat zowel de DSM-5 als de AVL 18 criteria/items hebben, dacht ik altijd dat de AVL eigenlijk grofweg een vrije vertaling van de 18 A-criteria in de DSM betrof. Nadere analyse leerde mij echter dat niet alle DSM-criteria in de AVL terugkomen (bijv. het 1^e ADD-criterium over slordigheidsfoutjes en gebrekkige aandacht voor details), dat andere DSM-criteria 'dubbel gedekt' lijken door meerdere AVL-items en dat sommige AVL-items niet aan een DSM-criterium te koppelen zijn.

In de DSM-5 heb je 9 ADD-criteria, 6 criteria voor hyperactiviteit en 3 criteria voor impulsiviteit. Geen idee eigenlijk waarom die 3 domeinen/dimensies van ADHD zo ongelijk vertegenwoordigd zijn (u wel?). In de AVL zijn de 3 ADHD-dimensies *wel* gelijk in aantal vertegenwoordigd, elk door 6 items. T.o.v. de DSM betekent dit dat de AVL alleen al wat betreft het *aantal* items per domein domeinen *onder* (ADD) of *over*vertegenwoordigt (IMP). Het doel van de auteurs was ook niet om een praktische vertaling van DSM-criteria te maken, de DSM was slechts een van hun bronnen om de AVL te ontwikkelen en zij stellen ADHD niet gelijk aan de DSM-criteria daarvan.

Verder merkte ik 3 AVL-items op, die inhoudelijk sterk lijken op DSM-criteria in het domein 'Aandachtstekort' (in de DSM-5 'Onoplettendheid' of 'Aandachtsdeficiëntie genoemd'). Binnen de AVL vallen deze items echter onder 'Hyperactiviteit' (item 3 over gemakkelijk afgeleid worden) en 'Impulsiviteit' (item 6 over

moeite met het opvolgen van aanwijzingen/opdrachten en item 10 over niet lijken te luisteren naar wat tegen je gezegd wordt). In de AVL Scorehulp leest u meer informatie over hoe dit kan en wat de handleiding en auteurs hierover zeggen. Voor nu is het voor u in ieder geval goed om te weten dat een kind nog steeds aan de DSM-5 criteria van ADHD kan voldoen als de AVL-scores niet 'pieken'. En ook omgekeerd; als de AVL ADHD suggereert, dan kan het zijn dat een kind uiteindelijk toch niet aan deze DSM-classificatie voldoet.

Is de AVL daarmee dan van zijn voetstuk gevallen (de COTAN beoordeelde een eerdere versie met 6x 'goed' en 1x 'voldoende')? Nee. Gebruik de AVL *screenend* naast een (ontwikkelings)anamnese, schoolinfo, eigen kindcontacten en zo nodig een [Young DIVA-5](#).

3) Hoofdstuk 'Intelligentieonderzoek' in Handboek Psychodiagnostiek bij K&A

In juni 2024 verscheen de geheel herziene 9^e druk van de 'K&J-diagnostiekbijbel', het *Handboek Psychodiagnostiek voor de hulpverlening aan kinderen en adolescenten*. Samen met enkele collega's mocht ik het hoofdstuk schrijven/actualiseren over intelligentieonderzoek (klik [hier](#) of op de afbeelding). Op de website van de uitgever vindt u een [inkijkexemplaar](#) met o.a. de inhoudsopgave van het hele boek.

Schrijver, M.S.M., Kaldenbach, Y., Koot, S. en Geelhoed, J.W. † (2024). **Intelligentieonderzoek**. In: S. Begeer, J.A. Tak, G. Albrecht & M. van Dongen-Boomsma (red.). *Handboek psychodiagnostiek voor de hulpverlening aan kinderen en adolescenten*, 9^e druk, 333-403. Amsterdam: Boom/de Tijdstroom.

4) WISC-V: interview vertaalslag naar (behandel)praktijk en veel gemaakte interpretatiefouten

Supervisor Kinder- en Jeugdpsycholoog NIP Ruth Willems heeft een mooi boek uitgebracht over het schrijven van behandelverslagen tijdens opleidingstrajecten. In dit boek staat een [interview](#) met mij, waarin ik vertel hoe je de cognitieve capaciteiten van een kind kunt betrekken bij het vormgeven van je behandeling (wanneer heeft een meting meerwaarde?) en hoe je een WISC-V profiel kunt vertalen naar de (behandel)praktijk. Ook bespreek ik enkele veelgemaakte interpretatiefouten, bijv. dat de index Fluid Redeneren over probleemoplossende vaardigheden zou gaan en dat je op basis van de index Visueel Ruimtelijk uitspraken zou kunnen doen over het plannen en overzien van je eigen gedrag en de gevolgen daarvan. Klik op de [link](#) of afbeelding voor het interview in dit boek.

Willems, R. (2024). *Hoe schrijf ik een behandelverslag?* Amsterdam: SWP.

5) WAIS-5-NL in ontwikkeling

De (originele) Engelstalige WAIS-5 is in september 2024 verschenen (zie [link](#) met uitgebreide info). Op de [website](#) van Pearson Nederland is te lezen dat men toen ook direct is gestart met het normeringsonderzoek voor Nederland. Doorgaans duurt zo'n proces volgens mij ongeveer 3 jaar, dus wie weet mogen we de WAIS-5-NL dan rond 2027/2028 verwachten? Deze volgt dan de WAIS-IV-NL (2012) op, waarin we nu al merken dat vooral sommige verbale items gedateerd zijn.

Net zoals de DSM-IV-TR overging in de DSM-5 lijkt de Wechslerfamilie nu ook van Romeinse op Arabische cijfers over te stappen.

Wat is er veranderd in de WAIS-5?

Bekijk een voorbeeld van het [Q-global score-rapport](#), waardoor u ziet hoe de structuur van de test is, welke subtests en IQ's gesneuveld/toegevoegd zijn en welke analyses er mogelijk zijn.

Spoiler alert: De 5 primaire indexen zijn dezelfde als in de WISC-V (Verbaal Begrip, Visueel Ruimtelijk, Fluid Redeneren, Werkgeheugen en Verwerkingssnelheid). In 4 van de 5 gevallen bestaan ze ook uit dezelfde 2 subtests, die inhoudelijk uiteraard niet identiek aan de WISC-V zullen zijn. Alleen de inhoud van de WAIS-5 Werkgeheugen Index is anders. Deze bevat de subtests *Digit Sequencing* (klinkt als de Sorteren-variant in de huidige subtest Cijferreeksen) en *Running Digits* (nieuwe subtest). Net als in de WAIS-IV (Cijferreeksen en Rekenen) bestaat ook de WAIS-5 Werkgeheugen Index uit 2 standaardsubtests die alleen *auditief* werkgeheugen meten. Dat vind ik een gemiste kans. De index Werkgeheugen gaat daarmee dus niet over *werkgeheugen* maar over *auditief* werkgeheugen. De naam is daarmee wat pretentius en zelfs een beetje misleidend. Je kunt nu al bedenken dat mensen op basis van die index uitspraken gaan doen over iemands 'werkgeheugen'. De uitgever promoot de WAIS-5 door onder meer te noemen dat er een '*broader construct coverage*' is, ook voor werkgeheugen. Maar die bredere dekking zit pas in de *aanvullende* subtests, die niet meewegen in het index-IQ. Binnen de WISC-V zit ook de *visuele* subtest Plaatjesreeksen in de index Werkgeheugen (naast Cijferreeksen), waardoor het construct 'werkgeheugen' breder gedekt is. De WISC-V heeft een aparte *aanvullende* index Auditief Werkgeheugen (AWI). Eigenlijk zou ook de WAIS-index Werkgeheugen zo moeten heten.

De WAIS-5 heeft wel 2 aanvullende indexen, die differentiëren binnen het auditief werkgeheugen: *Auditory Working Memory-Registration* en *Auditory Working Memory-Manipulation*. Ik vermoed dat 'Registration' zal slaan op het 'droge papegaaien' (bijv. zoals bij het huidige Cijferreeksen Vooruit) en dat 'Manipulation' betekent dat er echt een bewerking (manipulatie) op uitgevoerd moet worden (dan is het volgens sommigen pas echt *werkgeheugen*); taken van het type Cijferreeksen Achteruit/Sorteren of WAIS-IV/WISC-V Cijfers en Letters Nazeggen.

De *aanvullende* WAIS-5 indexen zijn behoorlijk anders dan wat we kennen van de WISC-V of WPPSI-IV. Wat mij onder meer aanspreekt, is de opties om interfererende motoriek te neutraliseren. In bijv. de WISC-V index Verwerkingssnelheid kan de grafomotoriek behoorlijk in de weg zitten en wordt het dan soms onbedoeld vooral een index die gaat over grafomotorische verwerkingssnelheid (binnen de WISC-V krijgt de prestatie op de index Verwerkingssnelheid als tempo-indicator eigenlijk pas betekenis in het licht van andere indexen/subtests waarbij tijd een rol speelt in de scoring). In de WAIS-5 zijn er aanvullende indexen: *Motor-Reduced Processing Speed* en *Nonmotor*.

Oproep aan uitgever: snoei niet in originele versie en vertaal subtest 'Coding' beter.

Ik hoop van harte dat er in de Nederlandstalige bewerking niet 'gesnoeid' gaat worden in de aanvullende subtests. Dat was bij de WISC-V helaas wel het geval; de Engeltalige WISC-V is inhoudelijk rijker en bevat meer subtests dan de WISC-V-NL (zie Nieuwsbrief [2017-1](#), paragraaf 13: 'De WISC-V: what to expect?'). Juist als er bijzonderheden gevonden worden,

dan is dat aanvullende materiaal klinisch heel zinvol voor de interpretatie.

In de WAIS-5 zit ook weer de subtest *Coding*. Ook in eerdere Wechsertests heette deze subtest in de Engelstalige edities altijd zo. In de Nederlandse edities kende deze subtest meerdere namen. Voorheen heette deze *Substitutie* en in de WAIS-III, WAIS-IV en WISC-V heeft het de onnodig ingewikkelde naam (rapporteert ook niet prettig) *Symbol Substitutie Coderen* gekregen. Ik hoop dat ze bij de Nederlandse bewerking van de WAIS-5 ditmaal niet meer kiezen voor deze onnodig lange naam, maar het gewoon *Coderen* of *Substitutie* noemen. Wie ooit de toevoeging 'Symbool Substitutie' heeft bedacht/ toegevoegd aan 'Coding/Coderen' weet ik niet, maar het voegt niks toe en klopt inhoudelijk ook niet met de taak. Zie hiervoor paragraaf 10 ('Wie heeft 'Symbool Substitutie Coderen' bedacht?') uit Nieuwsbrief [2018-1](#).

6) WISC-V Figuur Zoeken: strategie (demonstratie/instructie) & spontane correcties

Strategie: demonstratie (hoe doe je het voor?) en instructie (wat zeg je erover?)

In Nieuwsbrief [2019-2](#) werd onder paragraaf 4) al e.e.a. gezegd over subtest Figuur Zoeken en verschillen met ditzelfde onderdeel op de WAIS-IV, specifieke zaken rondom scoring en dat het kind bij de WISC-V *niet* van links naar rechts en van boven naar onderen *hoeft* te werken (sterker nog, liever niet, want dat vertraagt, maar dat mag je dan uiteraard niet instrueren). Bij Figuur Zoeken op de WAIS-IV moet de onderzochte juist *wel* van links naar rechts werken en kunnen daarom items ook 'overgeslagen' worden.

De WISC-V handleidinginstructies zeggen er niets over, maar ik zou zeggen dat het bij het demonstratie-item dus ook de voorkeur heeft dat je het als onderzoeker wat 'lukraak' voordoet en in ieder geval *niet* regel voor regel van links naar rechts, waarmee je impliciet een strategie instrueert. Ik zeg er daarom vaak iets bij als *'Je mag zelf bepalen hoe je het doet'*. Strikt genomen mag dat niet, omdat de kin-

deren in de normgroep dat ook niet hoorden. Tegelijkertijd **ontbreekt de instructie voor de testleider hoe je het demonstratie-item moet voordoen (welke strategie demonstreer je?)**, terwijl de manier waarop je 'demonstreert' als een impliciete instructie kan worden opgevat, want zo doe je het immers voor. Net zoals kinderen variëren, zullen ook de testleiders verschillen in hun gekozen demonstratiestrategie: van links naar rechts, regel voor regel, wellicht de 2^e regel beginnen *onder* het einde van de 1^e regel en dan van rechts naar links, van boven naar onder, 'kriskras', enz. **Omdat de ontbrekende demonstratie-instructie leidt tot het voordoen van verschillende strategieën, vind ik het gerechtvaardigd om het kind te laten weten dat het zelf de aanpak mag bepalen.**

Spontane correcties mógen

Naderhand viel me ook op dat de WISC-V handleiding niet zegt **hoe je bij Figuur Zoeken spontane correcties moet scoren**. Het ligt voor de hand dat je een spontaan gecorrigeerd item (dus een niet-dier dat in eerste instantie toch per abuis is aangestreept, maar erna gecorrigeerd) niet fout rekent (lees: niet meetelt als 'incorrect'). Het is wel bijzonder dat scoringsinstructies hierover ontbreken (laat me gerust weten als ik er overheen lees).

De instructie aan het kind rondom correcties is wat mij betreft wat verwarrend/dubbel. Enerzijds staat in de handleiding (blz. 183):

*Als het kind vraagt wat te doen als hij een fout maakt, zeg dan: **Dat is niet erg. Blijf zo snel werken als je kan.***

Vrij vertaald maak ik eruit op dat het kind in dit voorbeeld vraagt op welke manier hij spontaan mag corrigeren en dat je dan als testleider in feite zegt 'Corrigeer maar niet (zonde van je tijd) en werk maar snel door' (het is immers 'niet erg'). Maar op diezelfde pagina lees je even later:

Ontmoedig het kind niet als hij spontane correcties maakt, tenzij hij dit herhaaldelijk doet en dit een negatieve invloed heeft op de prestatie.

Dus je moet spontaan corrigeren niet ontmoedigen (ook al zijn fouten 'niet erg'), maar er ontbreekt een instructie aan het kind *hoe* een spontane correctie aangebracht kan worden. Dat kan ertoe leiden dat een kind een correctiewijze kiest die onnodig veel tijd kost of ter plekke even paniek geeft, omdat zich ineens een situatie voordoet waarbij het kind niet weet wat het dan moet doen.

Ik zeg daarom bij taken waarbij een kind iets moet aanstrepen (of het nu op een intelligentietests is, zoals subtest Figuur Zoeken, of op de Bourdon-Vos, d2, enz.) vaak iets als: *'Als je iets verkeerd hebt aangestreept, maak er dan een kruisje van, dan zie ik dat je het verbeterd hebt/reken ik het niet fout'*. Of je het ook echt niet fout rekent, hangt uiteraard van de scorecriteria af (de Bourdon-Vos scoort correcties bijv. wèl), maar dit stelt een kind in ieder geval gerust. Volgens mij is een kruisje maken de snelste manier van een item corrigeren (de Bourdon-Vos instructie schrijft eigenlijk voor dat je er een streepje onder zet) en voelt een kruisje zetten ook intuïtief als een correctie voor het kind. Ik kies er daarom tegenwoordig zelfs voor om bij het demonstratie-item van Figuur Zoeken eenmaal 'zogenaamd per ongeluk' een niet-dier aan te strepen en deze dan direct spontaan te corrigeren.

In een van de internationale WISC-V 'bijbels' (*Intelligent testing with the WISC-V* van Kaufman, 2016, p. 141) vond ik erover: *'Self-corrections are permitted on all Processing Speed subtests.'*

7) WISC-V: aanvullende Non-Verbale Index incompleet?

Bij de aanvullende Non-Verbale Index op de WISC-V krijg je toch een beetje een historisch 'performaal gevoel'. Het is goed dat de gebruiker zich realiseert dat deze Non-Verbale Index niet *alle* non-verbale subtests van de WISC-V bevat. Dus wilt u iets zeggen over de non-verbale vaardigheden, kijk dan ook even naar de subtests **Symbool Zoeken en Figuur Zoeken, die niet in de in de NVI zitten**. Ik heb geen idee waarom deze niet-talige subtests uit de NVI gelaten zijn. Wellicht is een index met

8 in plaats van 6 subtests 'te vol'? Als u het weet, dan hoor ik het graag.

De WISC-V Technische handleiding (2018, p. 21 en 157) zegt hierover het volgende:

'Met een nieuwe aanvullende indexscore, de Non-Verbale Index (NVI), wordt extra informatie verzameld over de prestatie van kinderen die problemen hebben met expressieve taal. De NVI wordt alleen berekend op basis van subtests waarvoor geen expressieve antwoorden vereist zijn (wel receptieve taalvaardigheden).'

'De Non-Verbale Index (NVI) wordt berekend met behulp van de som van de geschaalde scores voor zes subtests waarbij niet om een verbale respons wordt gevraagd.'

Ik zie niet hoe subtests Symbool Zoeken en Figuur Zoeken verbaal expressieve antwoorden vragen en op dat punt anders zijn dan bijv. Plaatjesreeksen, waarbij een kind zowel met wijzen als met woorden de antwoorden mag geven.

Bij Symbool Zoeken zou je het hokje met 'NEE' nog als *receptieve* verbale respons kunnen zien (die zijn volgens het citaat overigens gewoon toegestaan in de NVI). Bovendien kun je iemand die niet kan lezen ook prima uitleggen dat ze het doelfiguur moeten zoeken en aanstrepen als ze hem zien, en anders een streepje door het hokje ernaast mogen zetten (los van de tekst 'NEE' die dat hokje bevat).

Bij Figuur Zoeken (dieren aanstrepen) zie ik het verbale karakter nóg minder. Voor zover de redenering zou zijn dat een kind aan een dier in zijn hoofd een talige naam zou koppelen, dan geldt hetzelfde voor bijv. alle afbeeldingen in Plaatjesreeksen, een subtest die *wel* in de NVI zit. En dit zou ook receptieve en geen expressieve taal zijn. Sterker nog, de kans op expressieve taal als storende interferentie lijkt me bij Plaatjesreeksen groter, wanneer iemand de afbeeldingen probeert te onthouden door ze in het hoofd of zelfs hardop te benoemen.

8) WISC-V: nooit index-IQ's en TIQ weglaten bij een significant verschil

Een collega vertelde dat hen tijdens een les in de GZ-opleiding was geadviseerd om bij een statistisch significant paarsgewijs verschil binnen een index met 2 subtests, het index-IQ om deze reden weg te laten. Met als suggestie voor de formulering in de rapportage:

'De scores op de subtests die bij deze index horen zijn betekenisvol verschillend. Er kan daarom geen indexscore (gecombineerde subtestscores) worden bepaald.'

Ik schrok daarvan en kom het in de (internationale) literatuur niet tegen als gangbare werkwijze of advies. Ik raad het ook met klem af, omdat er genoeg scenario's te bedenken zijn, waarbij een index nog prima als een geheel geïnterpreteerd kan worden bij een significant paarsgewijs verschil tussen de 2 betreffende subtests. Zo is binnen de WISC-V index Fluid Redeneren bijv. bij het gebruikelijke significantieniveau $p < 0.05$ altijd al sprake van een significant verschil als de beide subtests van deze index (Matrix Redeneren en Gewichten) 3 punten van elkaar verschillen. Een FRI IQ van 103 is wat mij betreft nog prima te interpreteren als het is opgebouwd uit MR=12 en GW=9.

Sowieso is de formulering dat er geen index-IQ zou *kunnen* worden bepaald onjuist, dat kan in *alle* gevallen waarbij je over scores op de betreffende subtests beschikt. De discussie is hooguit wat je er nog mee 'mag' in de interpretatie, waarbij me in dit geval opvalt dat statistische significantie ten onrechte gelijk gesteld lijkt te worden aan klinische relevantie.

Ik herken deze discussie eigenlijk alleen rondom TIQ's bij intelligentietests. Een deel van de collega's is in de veronderstelling dat ze het TIQ zouden moeten weglaten bij disharmonische profielen. Dat is al jarenlang een hardnekkig misverstand. Een ander deel van de collega's laat het in dergelijke gevallen (gelukkig) niet weg of vermeldt het enkel in de bijlage, voorzien van een opmerking dat het niet of met grote voorzichtigheid geïnterpre-

teerd kan worden. In eerdere Nieuwsbrieven ([2022-1](#), [2019-1](#), [2018-1](#), [2017-1](#)) en in een [recensie](#) van het *Handboek Intelligentietheorie en Testgebruik* (Resing, 2021, zie kopje 'Blijvende waarde van Totaal IQ bij een disharmonisch profiel') waarschuwde ik al om het TIQ niet te snel met het badwater weg te gooien en *altijd* te vermelden. Het blijft het meest betrouwbare/valide getal uit je meting, ook bij disharmonische profielen, hoe onlogisch dat voor sommigen ook voelt. In aanvulling op wat ik erover schreef/citeerde in eerdere Nieuwsbrieven en de genoemde recensie, staat ook in de WISC-V Technische handleiding nog een waarschuwing op p. 148 om het TIQ niet te snel aan de kant te zetten:

'Uit onderzoek (Daniel, 2007) blijkt dat zelfs als een indexscore van een cognitieve vaardigheid, zoals het TIQ, wordt gebaseerd op onevenwichtige (disharmonische) vaardigheden, deze nog steeds voorspellende waarde heeft. Het best kan in het geval van disharmonische vaardigheden een volledige discrepantieanalyse uitgevoerd worden (...).'

9) WISC-V: hoe lang minimaal in Nederland/Vlaanderen wonen?

Collega's vragen zich regelmatig af hoe lang een kind minimaal in Nederland of Vlaanderen moet wonen (zelfde zal gelden voor de Nederlandse Antillen en Suriname), voordat de WISC-V-NL betrouwbaar mag worden afgenomen. De WISC-V handleiding geeft hier geen eenduidige richtlijn voor, zoals de WISC-III-NL handleiding nog uitging van 6 jaar (eerder afnemen kon wel, maar dan vergeleek je dus met een normgroep die in het voordeel was met extra tijd in Nederlands taalgebied):

'Kinderen in de normpopulatie dienen tenminste 6 jaar in Nederland of Vlaanderen te wonen. Deze restrictie is gehanteerd vanwege het verbale karakter van de WISC-III-NL. De kinderen in de steekproef met een allochtoon-ethnische achtergrond hebben derhalve in elk geval enkele jaren de mogelijkheid gehad onderwijs te volgen in Nederland of Vlaanderen.'

Omdat kinderen vaak in enkele jaren heel aardig een taal kunnen leren en non-verbaal testen ook veel beperkingen kent, werd vroeger ook al eerder dan pas na 6 jaar een WISC-III gedaan, waarbij je dan rapporteerde dat de resultaten daarom moesten worden gezien als tijdelijker van karakter en een onderschatting van de werkelijke mogelijkheden, waarbij her-testen op termijn zinvol kon zijn voor een actueel beeld van de cognitieve capaciteiten.

Wat zegt de WISC-V-NL handleiding?

Bij de WISC-V-NL is er geen specifieke richtlijn rondom verblijfsduur in NL/VL als inclusie-richtlijn gehanteerd voor het normeringsonderzoek. De Afname- en scoringshandleiding zegt hierover e.e.a. op blz. 15-16, waarbij de strekking is dat je op basis van je eigen klinische inzicht bepaalt of de test überhaupt afgenomen kan worden en welke resultaten dan in meer of mindere mate bruikbaar zijn. De WISC-V-NL normdata werden verzameld bij kinderen uit Nederland die het Nederlands voldoende beheersten. Verder zegt de handleiding nog e.e.a. over de voorzichtigheid die aan de orde moet zijn bij allerlei afwijkingen van de standaard afnameprocedure, zoals vertaling (bijv. in samenwerking met een tolk), tweetalige afname van de test of non-verbale afname. Al deze manieren leveren problemen op voor de score-interpretatie. Denk bijv. aan de subtests van de index Verbaal Begrip, omdat de moeilijkheidsgraad van woorden meestal niet equivalent is tussen talen. De handleiding geeft ter overweging mee om bij kinderen met een beperkte Nederlandse taalvaardigheid te overwegen om een officiële vertaling of bewerking van de WISC-V in de moedertaal of gewenste taal van het kind te gebruiken (waarbij het wat mij betreft nog maar de vraag is of u dat onderzoek dan nog wel kunt/moet doen, zelfs als het in het Engels is; u bent immers geen *native speaker*). Voor kinderen met beperkte receptieve en expressieve taalvaardigheden worden non-verbale alternatieven gesuggereerd. Persoonlijk ben ik daar niet zo'n fan van, tenzij het *echt* niet anders kan, bijv. omdat een kind gewoon niet of nauwelijks Nederlands spreekt of begrijpt. Ook bij minder goede Nederlandse taalbeheersing zou nog overwogen kunnen worden om alleen de non-verbale WISC-V subtests af

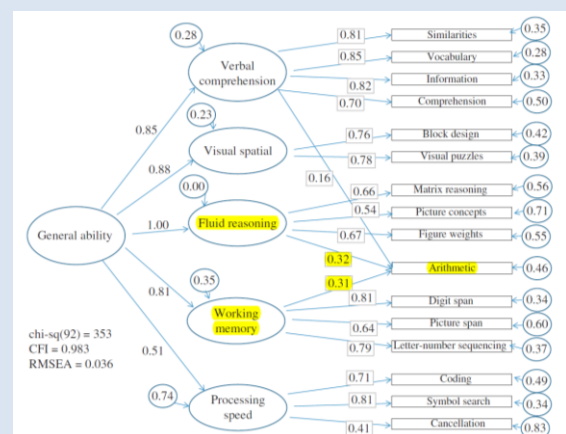
te nemen. Dat zijn er 8! Er ontstaat dan nog steeds een gedifferentieerder non-verbaal beeld (incl. mogelijkheden tot profielanalyse of subtest en indexniveau) dan bij het kleinere aantal subtests in de non-verbale WNV en SON-R 6-40 (4 subtests) of de SON-R 2-8 (6 subtests).

Wel belangrijk om dan in de rapportage te benadrukken dat het kind vergeleken is met kinderen die een voldoende Nederlandse taalbeheersing hebben.

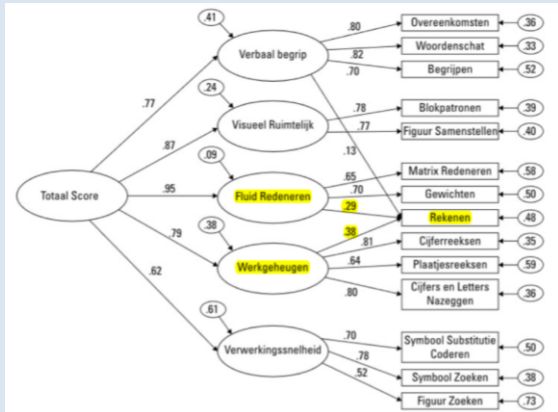
10) WISC-V Rekenen: Fluid Redeneren of Werkgeheugen?

Subtest Rekenen heeft er in de loop der jaren een interessante 'reis' op zitten in de Wechsler-tests. In de WISC-III en WAIS-III zat subtest Rekenen in de **verbale schaal** (VIQ). In de WAIS-IV zit Rekenen als basis-subtest in de **Werkgeheugen** Index, net als eerder al in de WISC-IV, die we in Nederland hebben overgeslagen. In de WISC-V wordt Rekenen een aanvullende subtest in de **Fluid Redeneren** Index, net zoals dat nu het geval is in de WISC-V. Blijkbaar is Rekenen een subtest die zich niet zo laat vangen en die op meerdere factoren/indexen laadt.

Ik heb er nog eens wat literatuur en handleidingen op nageslagen en dan blijkt in de originele Engelstalige WISC-V editie dat subtest Rekenen (Arithmetic) .32 laadt op de index Fluid Reasoning en .31 op de index Working Memory. Hoewel het 'kielekiele' is, is het dan logisch dat de subtest onder de FRI wordt geschaard.

Kijken we echter naar de *Nederlandse Technische WISC-V handleiding* (figuur 6.1 op blz. 98), dan zien we dat subtest Rekenen .38 laadt op de index Werkgeheugen en .29 op de index Fluid Redeneren.

Ik ben geen statisticus, maar het lijkt mij dat Rekenen dan eigenlijk als aanvullende subtest bij de *Werkgeheugen* Index zou moeten horen in de WISC-V-NL. Is deze wellicht tóch onder de FRI geschaard om de factorstructuur internationaal homogeen te houden? Of omdat de Wgl al een aanvullende subtest had en de FRI nog niet? De WISC-V index Visueel Ruimtelijk is als enige primaire index zonder aanvullende subtest al een uitzondering. Ik stel me voor dat het niet wenselijk was om nóg zo'n index te hebben en dat het al helemaal niet wenselijk was dat een andere index dan ineens 2 aanvullende indexen had...

Ik lees in de Nederlandse WISC-V Technische handleiding (2018) ook e.e.a. over subtest Rekenen waaruit ik opmaak dat Rekenen misschien ook als werkgeheugensubtest *geconstrueerd* was en men wellicht 'statistisch verast' was in Amerika dat deze subtest niet langer onder de index Werkgeheugen viel, zoals in de WISC-IV:

Blz. 27: 'De items zijn herzien om de werkgeheugenbelasting te verhogen terwijl de gevraagde rekenkennis gelijk gebleven is' (op blz. 26 staat werkgeheugen ook al in de meetprentie).

Blz. 37: 'Bij Rekenen worden geen kaarten met de tekst van de opgave meer gebruikt, omdat het volledig uit het hoofd rekenen de belasting van het werkgeheugen verhoogt.'

De genoemde factorladingen zijn natuurlijk erg laag, lager ook dan de ladingen van alle andere subtest op de index waartoe ze behoren. De Technische handleiding noemt op blz. 23: 'Rekenen laadt dan wel op meerdere indexen, maar draagt ook in hoge mate bij aan de g-factor.' Maar de vraag is wat we daaraan hebben, nu Rekenen *niet* is opgenomen in het TIQ, wat toch een beetje de beste benadering van die 'g-factor' is.

Je leest in de Technische handleiding de statistische/factoranalytische worsteling met subtest Rekenen. 'Rekenen is een factoranalytisch gecompliceerde subtest binnen de factorstructuur van de WISC-V-NL' (blz. 91). Op blz. 95-97 worden verschillende vijffactormodellen en vierfactormodellen besproken, wordt gemotiveerd dat uiteindelijk voor een variant van een vijffactormodel gekozen is, waarbij 'kruisladingen' van Rekenen op andere indexen naast de primaire lading op de index Werkgeheugen zijn toegestaan. Het is taaie kost voor de meeste mensen uit de praktijk (ook voor mij), maar linksom of rechtsom maak ik eruit op dat Rekenen eigenlijk onder de Werkgeheugenindex geschaard had mogen (moeten?) worden.

Concreet voor de praktijk betekent dit dat u wat mij betreft bij de interpretatie van de Werkgeheugen Index ook altijd even met een schuin oog naar Rekenen mag kijken. Stel dat u op basis van de Wgl-subtests een hypothese heeft, dan kunt u die soms al deels toetsen door naar de aanvullende Wgl-subtest te kijken (Cijfers en Letters Nazeggen). Neem in gedachten dan ook altijd even Rekenen mee. En om dat voorkomen dat het dan 3-1 staat voor *auditief* werkgeheugen (Cijferreeksen, Cijfers en letters Nazeggen en Rekenen) vs. *visueel* (Plaatjesreeksen) werkgeheugen, kunt u ook nog even naar subtest Gewichten kijken, die ook enig beroep doet op visueel werkgeheugen, zij het wat minder.

11) WISC-V (en andere tests): pas op met leeftijdsequivalenten!

Ik ontving een vraag van een collega, die bij een kind van 12;9 jaar een Fluid Redeneren

Index van 106 gemeten had, bestaande uit de subtests Matrix Redeneren (MR=11) en Gewichten (GW=11). Een normaal/gemiddeld beeld dus. De collega vroeg zich af hoe het kan dat de leeftijdsequivalent van Matrix Redeneren op 16;6 jaar lag (ruwe score 23) en de leeftijdsequivalent van Gewichten zelfs op >16;10 jaar. Beide leeftijdsequivalenten liggen dus ongeveer 4 jaar boven de kalenderleeftijd, terwijl beide subtestcores gewoon gemiddeld zijn (een score van 11 is nog niet eens het 'plafond' van het gemiddelde).

Ik heb het onderwerp van leeftijdsequivalenten (binnen de SON-R ook wel 'referentieleeftijden' genoemd) al vaker onder de aandacht gebracht, onder meer in Nieuwsbrief [2019-2](#) (onder paragraaf 7 bij de COTAN-beoordeling van de WISC-V) en op de website onder 'Overige tests' m.b.t. de WNV. Daar leest u over het voorbeeld uit de praktijk (ook door een gealarmeerde collega aangedragen) van een 13;11-jarige jongen die op WNV-subtest Matrix Redeneren met een ruwe score van 26 een gewoon gemiddelde T-score van 56 haalt. De bijbehorende leeftijdsequivalent in de handleiding is 21;3 jaar (7;4 jaar boven de kalenderleeftijd!). Dat geeft een hele andere dan gemiddelde indruk.

Al in sept. 2007 schreven de toenmalige COTAN-leden Evers & Resing een [artikel](#) in *De Psycholoog* over het drijfzand van (didactische) leeftijdsequivalenten. De COTAN raadt gebruik van leeftijdsequivalenten nog steeds af, zoals ook weer helder beschreven stond in de COTAN-beoordeling van o.a. de WISC-V en SON-R 2-8.

Een leeftijdsequivalent is de leeftijd waarop de (sub)testprestatie precies *in het midden van het gemiddelde* zou liggen. Dus het is de leeftijd waarop de testprestatie (ruwe score) precies overeenkomt met een Wechsler-subtestscore van 10 of een IQ-score van 100. Het gaat er dus aan voorbij dat het gemiddelde geen punt maar een *interval* is en dat een bepaalde marge rondom dat puntgemiddeld ook nog steeds tot het gemiddelde gebied behoort. En omdat die leeftijdsequivalenten zo onbetrouwbaar zijn, zie je bij een aantal tests dat ze al snel flink gaan afwijken

van de kalenderleeftijd, zodra je weggaat van dat puntgemiddelde. Dus met een subtestscore van 11 op de WISC-V kan het maar zo ineens *lijken* dat je 4 jaar 'voorloopt' t.o.v. je leeftijd. En dat zal omgekeerd ook kunnen. Met een subtestscore van 9 of 8 (beide gewoon gemiddeld) zit je leeftijdsequivalent ineens een aantal jaar onder je kalenderleeftijd en suggereert dit ten onrechte een ontwikkelingsachterstand of laag niveau.

Een veelgemaakte interpretatiefout onder zowel cliënten als collega's is om te denken dat een leeftijdsequivalent betekent dat je op het niveau van een x;x-jarige presteert/functioneert. Maar het is dus niets meer of minder dan de leeftijd die past bij een testprestatie die precies in het midden van het gemiddelde gebied ligt.

Bij de doelgroep verstandelijk beperkten wordt relatief vaak gewerkt met leeftijdsequivalenten, omdat er vaak hele lage scores worden gehaald rond/op de bodem van de test. De leeftijdsequivalenten kunnen dan helpen om nog iets van een sterkte/zwakte-analyse te kunnen doen, waar de meeste subtestcores anders een vlak ('*flatline*') profiel zouden geven.

Ook voor deze doelgroep geldt dat het onbetrouwbaar en tricky is. En tegelijkertijd begrijp ik dat je moet roeien met de riemen die je hebt om iets over de cognitieve capaciteiten te kunnen zeggen (los van het feit dat bij dergelijke niveaus adaptief functioneren veel belangrijker wordt).

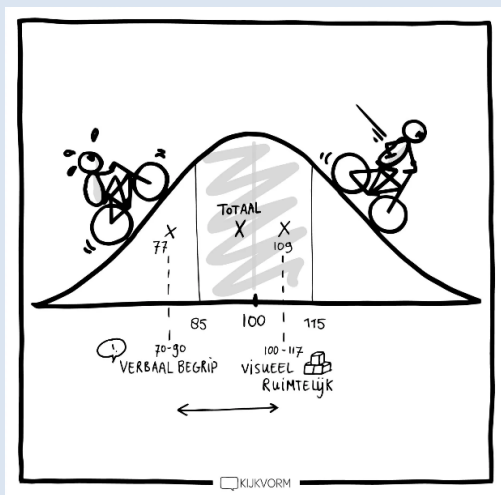
12) Visueel ondersteunen: tekenen

Het kan u niet zijn ontgaan: ondersteunend tekenen is al meerdere jaren *hip & happening*. Zowel in ons vakgebied (de VGcT heeft bijv. 'CGT in beeld'-behandelmateriaal ontwikkeld, zie onderaan deze [link](#)) als ook daarbuiten, in bijv. informatie die we van allerlei instanties ontvangen.

We lezen steeds minder en veel mensen haken tegenwoordig af bij lappen tekst. Er moeten plaatjes en extra witregels tussen om het 'luchtig en leesbaar' te houden. U verdient dus

een compliment dat u het tot dit punt in deze Nieuwsbrief hebt geschopt (hou vol, u bent er bijna 😊).

Mocht u dit interessant vinden (zoek maar eens via Google Afbeeldingen naar ‘zakelijk tekenen’), dan wijs ik u graag belangeloos op [Kijkvorm](#). Zij geven geaccrediteerde cursussen (bij onze SGGZ-instelling ruim een jaar geleden in-company gevolgd) en hebben enkele boeken met heel veel voorbeeldtekeningen uitgegeven, specifiek voor het ondersteunen tijdens gesprekken met cliënten in de zorg en hulpverlening. Onderstaande afbeelding is een aansprekend voorbeeld uit hun boek *Veel Betekenen, van kennismaking tot evaluatie* (2021).

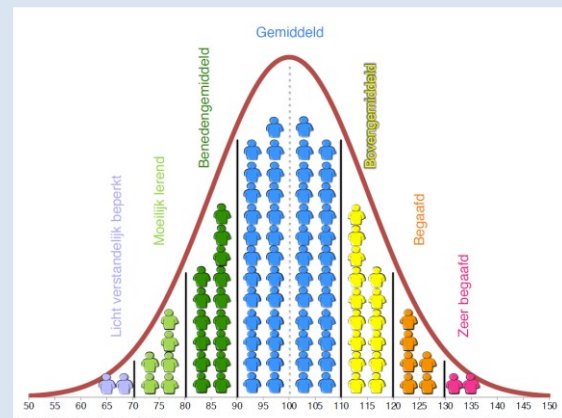

Ook op <https://www.tekenjeboodschap.nl/> staan meerdere boeken van collega's met allerlei tips, voorbeelden en cursusaanbod, incl. specifiek boeken voor het onderwijs en Zorg & Welzijn.

Op YouTube is verder het [kanaal van collega Marije Kuin](#) de moeite waard, waar ze van alles uitlegt tijdens het tekenen (of tekent tijdens het uitleggen), zo ook over [IQ-scores en onderwijs](#). Mocht u zelf niet zo vatbaar voor het 'tekenvirus' zijn (ik heb ook een disharmonisch profiel), dan kunt u altijd samen een video kijken of een link aan kind en ouders sturen. Zie trouwens een grappige en inspirerende [video](#) waarin een kind binnen 10 seconden laat zien wat gezonde coping met een lage score op de index Visueel Ruimtelijk is... 😊

13) Psycho-educatie IQ & NPO: poppetjesdiagram en brugmodel

Nu we het toch over visueel ondersteunen hebben: klinisch psycholoog Patrick de Zeeuw (medeauteur van de [COTAPP](#)) heeft enkele [materialen](#) online staan, die behulpzaam kunnen zijn bij het uitleggen van een testuitslag (intelligentieonderzoek en neuropsychologisch onderzoek). Het gaat dan zowel om zijn 'poppetjesdiagram', waarbij je iets kunt toelichten over de (normaal)verdeling van IQ-scores in een algemene populatie, als zijn 'brugmodel', dat iets illustreert over de relatie tussen intelligentie en neuropsychologische functies. Van het poppetjesmodel stelt Patrick verschillende varianten beschikbaar, afhankelijk van welke classificatie-indeling van IQ-scores uw voorkeur heeft.

14) ApolloPraktijk.nl: testnieuws, vakmaterialen, artikelen en 2^e hands testverkoop/verhuur

Op [ApolloPraktijk.nl](#) vindt u o.a. Nieuwsberichten (slechts een deel daarvan komt in de Nieuwsbrief, mis daar dus bijv. niet welke fout in uw WPPSI-IV handleiding staat), relevante artikelen, tientallen scorehulpen onder 'Overige tests' (bijv. voor de [15-Woorden Test voor Kinderen](#) en andere neurotests/vragenlijsten) en vakmaterialen. Zo is er sinds de vorige Nieuwsbrief bijv. toegevoegd: [10 functies van zelfbeschadigend gedrag](#), waarin u als hulpverlener suggesties krijgt over de manier waarop u hierover met iemand in gesprek kunt gaan (houding) en vragen die u kunt stellen om zicht te krijgen op de reden waarom iemand aan zelfbeschadiging/zelfverwonding/

self-harm (voorheen: automutilatie) doet. Ook is inmiddels alweer enige tijd geleden een update geplaatst van de [WISC-V Taakkaarten](#): handige en voor kinderen aantrekkelijke thematische kaarten, die helpen bij het structureren en stimuleren tijdens een testafname.

Verder is er via de website al jarenlang de mogelijkheid om (tweedehands) testmateriaal te (ver)kopen of (ver)huren, bijv. omdat een collega de eigen praktijk sluit. Tests krijgen een duurzaam 2^e leven. Ook op dit moment worden er tientallen tests aangeboden, vaak compleet, in goede staat en doorgaans tegen een fractie van de nieuwprijzen. Het aanbod wordt regelmatig bijgewerkt.

Hartelijke groet,
Yaron Kaldenbach

U ontvangt deze Nieuwsbrief omdat u zich hiervoor eerder heeft aangemeld. Kreeg u de Nieuwsbrief doorgestuurd of heeft u deze gedownload van de website? Meld u gratis aan via ykaldenbach@hotmail.com en u ontvangt de Nieuwsbrief voortaan direct in uw mail. Vergeet niet uw adreswijziging door te geven als u van baan/provider verandert. Ook [afmelden](#) kan eenvoudig via hetzelfde e-mailadres of de link.

Het komt voor dat servers de Nieuwsbriefmail als spam aanmerken en niet doorlaten. Het kan daarom handig zijn ook uw privémail op te geven en mijn mailadres toe te voegen aan uw contactpersonen en veilige lijst.

Mailadressen die een foutmelding geven, worden uit het adressenbestand verwijderd.

Vanwege het grote aantal geadresseerden, duurt het een aantal dagen om de Nieuwsbrief te verspreiden. Het kan dus zijn dat uw collega deze al wel heeft ontvangen en u nog niet.